

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ МАРКУСА ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»

Запухляк І. М., Табаран Д. О.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Статтю присвячено дослідженню граматичних трансформацій у перекладі з англійської мови на українську (автор перекладу – Наталія Гоїн) тексту роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок». У результаті аналізу 60 граматичних трансформацій у перекладі Наталії Гоїн тексту роману М. Зузака «Крадійка книжок», одержаних методом суцільної вибірки, виявлено п'ять видів цих трансформацій.

Під час аналізу, окрім методів суцільної вибірки, аналізу та синтезу, використано також метод компонентного аналізу, який дав змогу вивчити семний набір досліджуваних мовних одиниць, та метод кількісних підрахунків, який уможливив виявити кількісні параметри об'єкта дослідження з метою створити підґрунтя для подальших висновків, які мають якісний характер.

Аналіз граматичних трансформацій у перекладі Наталії Гоїн роману «Крадійка книжок» засвідчує, що заміна частин мови та заміна частин речення, а також перестановка є найчастотнішими граматичними трансформаціями, використовуваними для вирішення граматичних викликів між двома мовами. Оскільки англійська та українська мови різноструктурні і в кожній з них є граматичні явища, які не притаманні іншій мові, перекладачка вдавалася до різноманітних способів, аби компенсувати лакунарність таких явищ. Найчастіше заміна частин застосовувалася при перекладі герундіальних конструкцій, а також інфінітивних та дієприкметникових зворотів, дослівний переклад яких не відображав би природне вживання української мови.

Результати аналізу вказують на те, що граматичні трансформації використовуються здебільшого для забезпечення точності та структурної відповідності між оригіналом та перекладом. Висловлено припущення, що використання граматичних перекладацьких трансформацій зумовлено різноструктурністю англійської та української мов, тому перекладачка змушена адаптувати оригінальний текст до правил уживання цільової мови, відображаючи при цьому авторський задум та його особистий стиль письма.

Ключові слова: переклад, заміна частин мови, заміна членів речення, перестановка, членування, об'єднання.

Zapukhliak I. M. Tabaran D. O. Grammatical Transformations in the Translation of the Novel "The Book Thief" by Markus Zusak. The article dwells upon the grammatical transformations used by Natalia Goin in her translation of the novel "The Book Thief" by Markus Zusak from the English into the Ukrainian language. The topicality of the article is stipulated by insufficient attention of the scientists to the problems of the adequate translation from the English into the Ukrainian language. The goal of the article is to define and describe the grammatical transformations used by Natalia Goin and to classify them. 60 grammatical transformations are in the focus of the article.

The research resorts to such research methods as a continuous sampling method, methods of analysis and synthesis and a descriptive method. The result of the study is the identification of the grammatical transformations in Natalia Goin's translation of the novel "The Book Thief" by Markus Zusak. It may be stated that parts of speech replacement, parts of a sentence replacement, as well as permutation, are the most frequent grammatical transformations. Since the English and Ukrainian languages have different grammatical structures and each of them has grammatical phenomena that are not typical for the other language, the translator uses different methods to compensate for the lack of such phenomena. Most often, the parts of speech replacements were used while translating gerundial constructions, as well as infinitive and participial phrases, the literal translation of which would not reflect the natural use of the Ukrainian language. The results of the analysis indicate that grammatical transformations are used mostly to ensure accuracy and structural correspondence between the original text and the translation. It can be assumed that the use of grammatical translation transformations is due to the structural diversity of the English and Ukrainian languages, so the translator has to adapt the original text to the grammatical rules of the translated language, while reflecting the author's intention and his personal writing style.

Key words: translation, parts of speech replacement, parts of a sentence replacement, permutation, fragmentation, integration.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Бурхливий розвиток книгодрукарства в сучасній Україні спровокував появу не тільки різноманітних українськомовних творів різних жанрів, а й потребу в перекладній літературі. Оскільки далекоспоріднені мови можуть мати значні відмінності у структурі мов та мовних картинах світу, проблеми перекладу стають

дедалі актуальнішими. Граматичні трансформації в перекладі роману Маркуса Зузака «Крадійка книжок» з англійської мови на українську, який здійснила Наталія Гоїн, ще не були предметом розлогої лінгвістичної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені складнощам перекладу, не поодинокі на сучасному етапі розвитку лінгвістики.

Зокрема, Н. Глушаниця, Н. Білоус, О. Войтович [1], А. Задорожна [2] торкаються проблем використання перекладацьких трансформацій задля досягнення адекватності перекладу, І. Микитюк та А. Атітян зосереджуються на перекладацьких трансформаціях у процесі відтворення емоційно-оцінної лексики в аудіовізуальному перекладі серіалу «Бріджертони» [9], Н. Ставчук фокусується на аналізі трансформацій у перекладі мовних одиниць і конструкцій з емоційно-експресивним забарвленням на матеріалі творів Рея Бредбері [12] та ін. Відомі також розвідки, присвячені аналізу граматичних трансформацій, серед іншого й з'ясуванню особливостей застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу англійського художнього твору [10; 13].

Формулювання мети і завдань статті. Мета розвідки – дослідити граматичні трансформації у перекладі з англійської мови на українську (переклад Наталії Гоїн) тексту роману Маркуса Зуака «Крадійка книжок». Сформульована мета передбачає виконання таких завдань: проаналізувати теоретичну базу, присвячену дослідженню перекладацьких трансформацій, розглянути типи та класифікації їх; з'ясувати підходи до визначення терміна *граматичні перекладацькі трансформації* та окреслити їхні засади; категоризувати граматичні перекладацькі трансформації, використані Наталею Гоїн у перекладі твору Маркуса Зуака «Крадійка книжок».

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [5, 33]. Наразі відомо багато класифікацій перекладацьких трансформацій. За характером відхилення від міжмовних відповідностей серед перекладацьких трансформацій виокремлюють: 1) морфологічні, що полягають у заміні однієї категоріальної форми іншими або декількома; 2) синтаксичні, тобто зміна синтаксичної функції слів і словосполучень; 3) стилістичні, сутність яких у зміні стилістичного забарвлення відрізка тексту; 4) семантичні, тобто зміна не тільки форми вираження змісту, але й самого змісту, а саме тих ознак, за допомогою яких описана ситуація; 5) змішані, тобто поєднання лексико-семантичних та синтаксично-морфологічних [5, 56].

На думку О. Селіванової, перекладацькі трансформації умовно поділяють на формальні, формально-змістові, зумовлені специфікою мовних систем оригінального та перекладного текстів, а також контекстуальними та прагматичними факторами, та прагматичні; останні є також формально-змістовими [11, 458].

На сьогодні немає ні єдиного загальноприйнятого підходу до перекладацьких трансформацій, ні сталого переліку їхніх підвидів. За І. Корунцем, граматичні трансформації охоплюють такі основні види перетворень, як: перестановка; заміна членів речення; заміна частин мови; членування і об'єднання речень [6, 282]. На противагу цьому

С. Максимов вирізняє: переміщення, що означає зміну порядку слів та словосполучень, граматичні заміни, додавання та пропуски [8, 38–92]. У пропонуваній розвідці за основу вибрано класифікацію, яку запропонував І. Корунець.

Найчисленнішою групою граматичних трансформацій в аналізованому тексті є **заміна частин мови**, яка налічує 21 трансформацію, що становить 35% аналізованих одиниць. Заміна – це метод спостереження за мовними фактами, що полягає в підстановці різних мовних одиниць в однаковому оточенні для з'ясування їхнього співвідношення [13, 232], напр.: “*And he's fast,*” said Liesel” (2, 102) – «*А ще він швидко бігає, – докинула Лізел*» (1, 117). У вказаному прикладі прикметник в англійській мові замінений дієсловом в українській мові, який характеризується прислівником.

Найпоширенішим видом граматичної трансформації при перекладі з англійської мови на українську є заміна простого речення складним. Тому всі англійські речення, що містять герундіальні, інфінітивні та дієприкметникові комплекси, перекладаються на українську мову складнопідрядними реченнями, напр.: *Books and paper and other material would slide or tumble down, only to be thrown back onto the pile* (2, 73) – *Книжки, газети та інші речі сповзали або падали додола, а їх підбирали і знову кидали на купу* (1, 80). Вказане явище може бути ілюстроване і таким реченням: “*They were only humans, playing in the snow, in a house*” (2, 213) – *Зрештою, вони звичайнісінькі люди, що тішаються снігом у підвалі* (1, 227). У цьому випадку використано трансформацію заміни частини речення для вираження аналогічної ідеї в українському перекладі, що дає змогу точно передати сенс оригіналу з послугоюванням відповідною граматичною конструкцією українською мовою. Замінятися можуть не лише граматичні конструкції, не притаманні цільовій мові, напр.: *She loved her papa, Hans Hubermann, and even her foster mother, despite the abuses and verbal assaults* (2, 58) – *Вона любила тата, Ганса Губерманна, і навіть прийомну маму, хоча та й розсипалася прокльонами і лайливими словами* (1, 124). У наведеному прикладі використано заміну: замість іменникових фраз використано підрядне речення, що можна було б пояснити більш звичною конструкцією для української мови.

Досить численними є також **заміни членів речення** в українському перекладі. Виявлено 15 таких трансформацій, що становить 25%. Оригінальне речення *Hans reserved a special respect for cigarette butts, still burning as they whistled by* (2, 291) перекладено українською мовою як *Його особливу повагу заслужили недопалки, які ще горіли, пролітаючи повз* (1, 329), де присудок *whistled by* трансформовано в перекладі в дієприслівниковий зворот *пролітаючи повз*. Ця трансформація уможливила зберегти сенс та емоційне забарвлення опису, але репрезентована іншою граматичною конструкцією для передачі цього смислу в українській мові. Такий підхід може бути виправданим, оскільки українська мова має власні конструкції для вираження аналогічних ідей.

Особливий характер трансформацій увиразнено, коли просте речення оригіналу передається складно-підрядним реченням перекладу, напр.: *She held it all the way along Munich Street, to the Bahnhof* (2, 286) – *І не випускала її всю дорогу по Мюнхенській вулиці, доки вони не дійшли до вокзалу* (2, 310).

Зміни змісту перекладного речення стають ще більш очевидними за умови переходу від підрядного зв'язку до безсполучникового або сурядного, напр.: *But it didn't matter that he read slowly* (2, 43) – *Нехай він і читав повільно – це не мало жодного значення* (1, 47). У прикладі спостерігаються зміни в структурі та змісті перекладу при переході від англійської версії, у якій використано підрядний зв'язок, до української. Така трансформація впливає на спосіб подання інформації та структуру висловлення, пристосовуючи його до мовних особливостей української мови.

Перестановка – це зміна в перекладі розташування (послідовності) мовних одиниць, що відповідають мовним елементам оригіналу [7, 282]. Перестановки можуть зазнавати слова, словосполучення, частини складного речення, самостійні речення в системі цілого тексту. Найбільш частотними перестановками членів речення є зміна порядку слів, напр.: *In fact, probably the only thing that stopped her was the twitchingly pathetic, grinning face of Tommy Müller* (2, 53) – *Зреютою, чи не єдиним, що її зупинило, було вишкірене обличчя Томмі Мюллера, яке жалюгідно посмикувалося* (1, 59).

Перестановка може бути зумовлена різними причинами, зокрема розбіжностями в граматичній структурі двох мов, особливостями комунікативного членування висловлювань, а також вимогами стилю.

Членування речення актуальне тоді, коли одне складне речення перетворюється в низку двох або більше речень. Речення розбивають на кілька менших, тому що це сприяє кращому розумінню тексту, оскільки читачеві буває важко орієнтуватися в логіко-смыслових зв'язках компонентів таких складних речень [4]. Ілюстрацією такого членування може бути: *Two weeks to change the world, and fourteen days to ruin it* (2, 262) – *Два тижні – і світ зміниться. Чотирнадцять днів – і світ розлетиться на друзки* (1, 286).

У запропонованому прикладі підрядне речення оригіналу розділене на два речення у перекладі, що спрощує читання тексту і розуміння його смислу. Застосування трансформації членування допомагає зберегти структурну цілісність тексту, зменшує ймовірність інформаційних втрат та робить переклад ширшим. У такий спосіб читач легше сприймає інформацію та швидше розуміє контекст. Сказане можна проілюструвати й таким прикладом: *They were glued down, every last one of them. A packet of souls* (2, 13) – *Приклеєні до землі. Всі до одного. Сила-силенна душі* (1, 10).

Цей прийом є ефективним інструментом для підтримання автентичності оригіналу та передачі його ідіоматичного виразу в перекладі.

Об'єднання початкових речень в одне перекладне за допомогою сурядності відбувається переважно тоді, коли вони значною мірою семантично пов'язані, пор.: *Her hair was a close enough brand of German brand. She had dangerous eyes*

(2, 23) – *Кольором її волосся майже не відрізнялося від білявого німецького сорту, але в неї були небезпечні очі* (2, 21). Сурядне об'єднання можливе значною мірою за рахунок спільності суб'єктів, які можуть бути формальними або логічними. Об'єднання цих суб'єктів в одній структурі дає змогу уникнути втрати інформації, особливо в контексті спільних тем, напр.: *It didn't help that the Knoller's owner, Dieter Westheimer, gave them free drinks* (2, 284) – *Та це й власник «Кноллера» Дітер Вестгаймер наливав їм задарма* (1, 306). Використання об'єднаної підрядності також підсилює логічність викладу, напр.: *The white page was suddenly written in another tongue. It didn't help that tears were now forming in her eyes* (2, 52) – *Зненацька виявилось, що білий аркуш списаний невідомою мовою, і сльози, що бриніли в очах, лише заважали...* (1, 57).

Аналіз розглянутих речень виявив, що перерозподіл міжфразових зв'язків під час перекладу здебільшого відрізняється від структури, характерної для оригінальної мови, і акцентує на вираженні паратактичних відношень. Об'єднанням раніше відокремлених явищ створюється спільний контекст. В одних випадках різні явища зливаються в єдине ціле, в інших ціле, що складається з різних компонентів, при перекладі передається різними реченнями, які полегшують сприйняття цього явища. Перетворення в основному зумовлене потребою забезпечити «велику синтаксичну та семантичну цілісність тексту та окремими стилістичними міркуваннями» [3, 260].

Кількісний аналіз граматичних трансформацій в аналізованому творі проілюстровано у Таблиці 1.

Таблиця 1

Номер	Трансформація	Кількість	Відсотки
1	Заміна частин мови	21	35%
2	Заміна членів речення	15	25%
3	Перестановка	9	15%
4	Членування	8	13,33%
5	Об'єднання	7	11,67%
Разом		60	100%

Висновки та перспективи досліджень. У результаті аналізу граматичних трансформацій виявлено, що заміна частин мови займає провідну позицію серед лексичних трансформацій, становлячи 35% від загальної кількості аналізованих одиниць. Це свідчить про те, що перекладач часто вдається до заміни частин мови для збагачення мовлення та надання тексту більшої експресивності. Другим за популярністю видом трансформації є заміна членів речення, яка становить 25%. Ця трансформація використовується для структурної різноманітності та акцентуації різних аспектів інформації. Перестановка, членування та об'єднання – відповідно 15%, 13,33%, та 11,67% – відіграють меншу, але також значущу роль у формуванні структури тексту. Вони допомагають покращити логічний порядок висловлювань та надають тексту більшої чіткості. Перспективним видається дослідження лексичних трансформацій у творі Маркуса Зуака «Крадійка книжок» в інтерпретації Наталії Гоїн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушаниця Н., Білоус Н., Войтович О. Перекладацькі трансформації як спосіб адекватного перекладу текстів військової тематики. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 12 (18). С. 836–848.
2. Задорожна А. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 2, № 27. С. 57–63.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 560 с.
4. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1982. 345 с.
5. Корунець І. В. Біля витоків українського перекладознавства. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
6. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 360 с.
8. Максимів С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навч. посібник. Київ : Ленвіт, 2006. 157 с.
9. Микитюк І. М., Атіян А. І. Перекладацькі трансформації у процесі відтворення емоційно-оцінної лексики в аудіовізуальному перекладі серіалу «Бріджертони». *Молодий вчений*. 2021. № 7 (95). С. 72–77.
10. Остапенко С. А. Особливості застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу англійського художнього твору українською та російською мовами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : «Філологія»*, 2017. Вип. 26 (2). С. 113–115.
11. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові : монографічне видання. Черкаси : Видавець Ю. А. Чабаненко, 2012. 487 с.
12. Ставчук Н. В. Аналіз трансформацій у перекладі мовних одиниць і конструкцій із емоційно-експресивним забарвленням (на матеріалі творів Рея Бредбері). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. № 1. Т. 32 (71). С. 291–295.
13. Шишко А. В., Луканська Г. А. Граматичні трансформації в художньому перекладі. *Мова та мовлення : фундаментальні парадигми розвитку* : монографія / за ред. Т. В. Калинюк, Т. В. Бондарчук. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня «Рута», 2021. С. 232–242.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Зусак М. Крадійка книжок / пер. з англ. Н. Гоїн. Київ : KM Publishing, 2015. 416 с.
2. Zusak M. The Book Thief. Uxbridge Road, London, 2007. 389 p.

REFERENCES

1. Hlushanytsia, N., Bilous, N., Voitovych, O. (2023). Perekladatski transformatsii yak sposib adekvatnoho perekladu tekstiv viiskovoi tematyky [Translation transformations as means of adequate translation of military texts]. *Aktualni pytannia u suchasni nauky*, 12 (18), 836–848 [in Ukrainian].
2. Zadorozhna, A. (2020). Perekladatski transformatsii yak zasib dosiahnennia ekvivalentnosti perekladu [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 27 (2), 57–63 [in Ukrainian].
3. Karaban, V. I. (2004) Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
4. Koptilov, V. V. (1982). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
5. Korunets, I. V. (2008). Bilia vytykiv ukrainskoho perekladoznavstva [Near the origins of Ukrainian translation studies]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
6. Korunets, I. V. (2008). Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]: pidruchnyk. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
7. Korunets, I. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [Theory and practice of translation (aspect translation)]: pidruchnyk. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
8. Maksimov, S. Ye. (2006). Praktychnyi kurs perekladu (anhliiska ta ukrainska movy). Teoriia ta praktyka perekladatskoho analizu tekstu dlia studentiv fakultetu perekladachiv ta fakultetu zaochnoho ta vechirnogo navchannia [Theory and practice of translation text analysis for students of the faculty of translators and the faculty of correspondence and evening studies]: navch. posibnyk. Kyiv: Levint [in Ukrainian].
9. Mykytiuk, I. M., Atitian, A. I. (2021). Perekladatski transformatsii u protsesi vidtvorennia emotsiino-otsinnoi leksyky v audiovizualnomu perekladі serialu “Bridzhertony” [Translation transformations in the process of emotional evaluative vocabulary rendering in audiovisual translation of a drama series “Bridgerton”]. *Molodyi vchenyi*, 7 (95), 72–77 [in Ukrainian].
10. Ostapenko, S. A. (2023). Osoblyvosti zastosuvannia hramatychnykh transformatsii u protsesi perekladu anhliiskoho khudozhnogo tvoruk ukrainskoiu ta rosiiskoiu movamy [Peculiarities of using grammatical transformations in the process of translating an English literary work into Ukrainian and Russian]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: “Filolohiia”*, 26 (2), 113–115 [in Ukrainian].
11. Selivanova, O. O. (2012). Svit svidomosti v movi. Mir soznaniia v yazyky [The world of consciousness in language]: monografichne vydannia. Cherkasy: Vydavets Yu. A. Chabanenko [in Ukrainian].
12. Stavchuk, N. V. (2021). Analiz transformatsii u perekladі movnykh odynyt i konstruktii iz emotsiino-ekspresyvnym zabarvleniam (na materialі tvoriv Reia Bredberi) [Analysis of transformations in the translation of language units and

constructions with emotional and expressive coloring (based on the works of Ray Bradbury)]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka, 32 (71) / 1, 291–295 [in Ukrainian].

13. Shyshko, A. V., Lukanska, H. A. (2021). Hramatychni transformatsii v khudozhnomu perekladi. *Mova ta movlennia: fundamentalni paradyhmy rozvytku* [Grammatical transformations in literary translation. Language and speech: fundamental paradigms of development]: monohrafiia / za red. T. V. Kalyniuk, T. V. Bondarchuk. Kamianets-Podilskyi: TOV Drukarnia "Ruta", 232–242 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Zuzak, M. (2015). *Kradiika knyzhok* [The Book Thief] / per. z anhl. N. Hoin. Kyiv: KM Publishing [in Ukrainian].
2. Zusak, M. (2007). *The Book Thief*. Uxbridge Road, London.